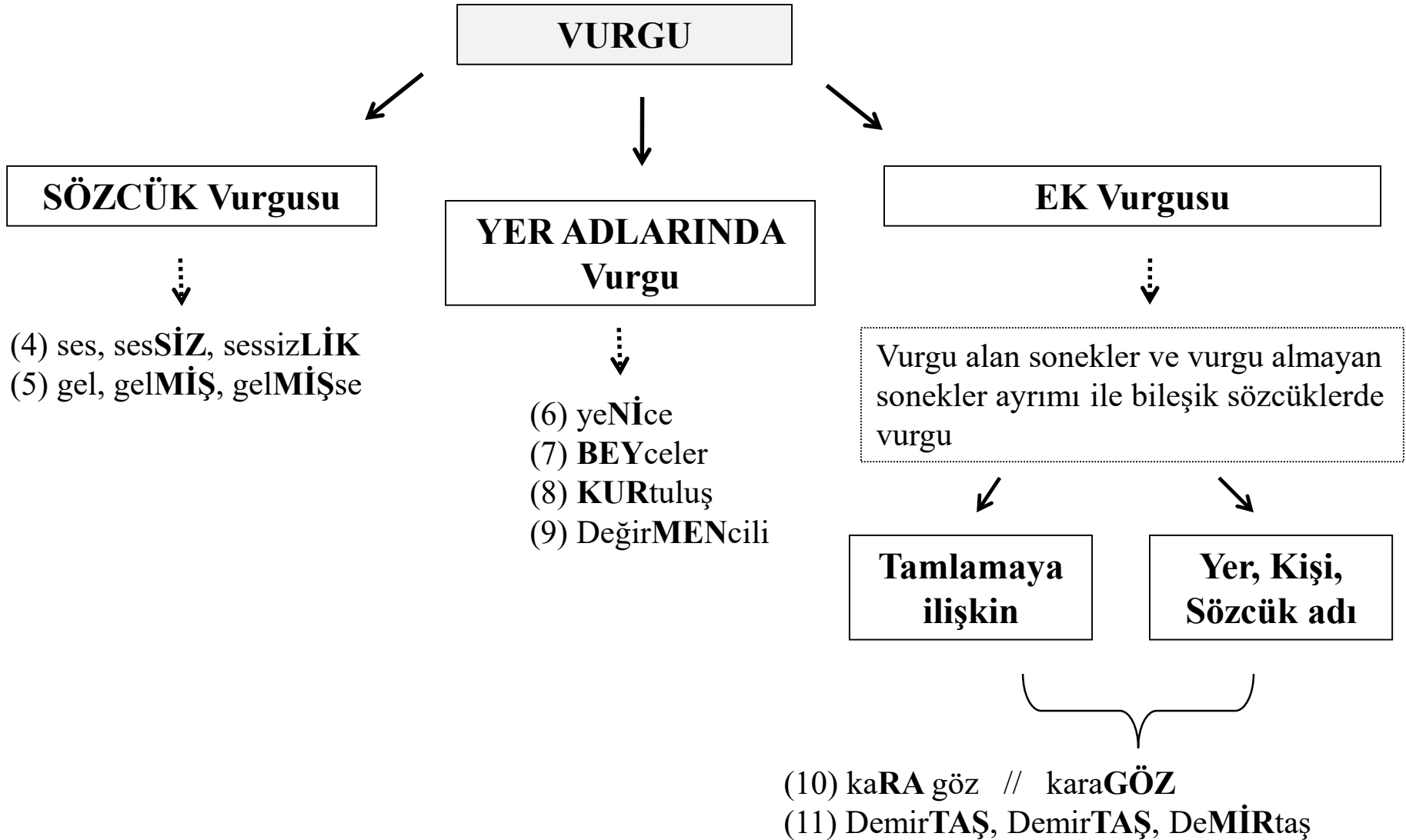

SESBİLİM ÇALIŞMALARI

Prof. Dr. İclâl ERGENÇ

Bürün Öğeleri

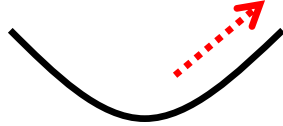
Süre
Kavşak ve Durak
Ton
Vurgu

Türkçede EZGİ Türleri

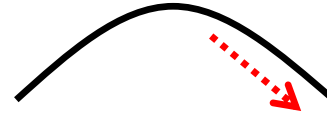
- » **Biten Ezgi**, bildirinin bittiğini dinleyici aktarma işlevi
- » **Süren Ezgisi**, iletilmek istenen bildiride ana düşüncenin henüz verilmediği
- » **Soru Ezgisi**, konuşucunun sorduğu soruya beklediği yanıt

SÜREN EZGİ

SORU EZGİSİ

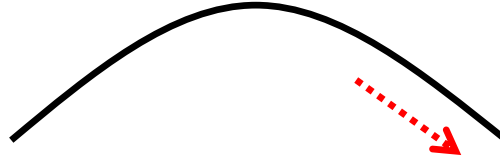

BİTEN EZGİ

[mI] Soru Eki Üzerine

» Türkçede [mI] soru eki üzerine vurgu almadığı için ezgi doruğu bir önceki seslemin üzerinde kalır. [mI] soru ekinin üzerine ek almaması sonucu, tümce **soru ezgisi** ile değil, **biten ezgi** ile sonlanmaktadır.

(21) Yazacak **mısın**?

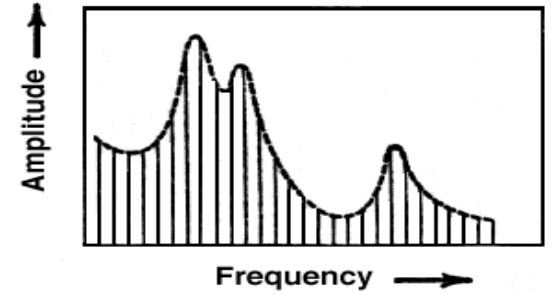
Odaklama

»Sözdiziminde değişiklik yapılmadan, odaklanmak istenilen ögenin vurgulu seslemi daha baskın bir tonda sesletilir, bilgi öbeği en yüksek noktaya erişir.

- (22) a. [O adam **BİZİ** izliyordu].
b. [Bizi **O** adam izliyordu].
c. [Bizi o **ADAM** izliyordu].
d. [O adam bizi **İZLİYORDU**].

SESBİLGİSİNE YÖNELİK ARAŞTIRMALAR

MALKOÇ (2008-)

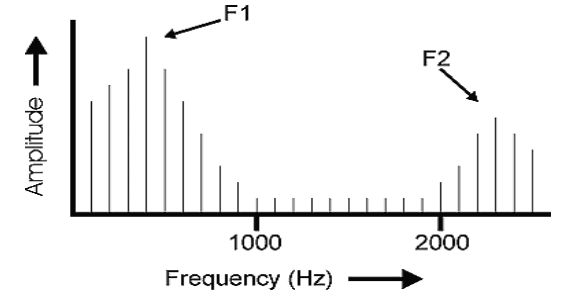

Doğal konuşma verilerinden oluşan formant frekanslarının sesbilimsel özelliklerinin “**kişiyeye özgü değişmezlik özellikleri ile konuşmanın akustik devinimsel özellikleri**” tartışılmaktadır.

YÜKSEL (2005-)

Ünsüzlerin ötümlülük özellikleri ve ünsüz ötümlülüğünün bölütsel ve konumsal etkilerinin sesbilimsel açıdan ortaya konması amaçlanmaktadır. Sürmekte olan bu tez çalışmasında, Türkçede /h/, /k/, /r/, /s/, /t/, /y/ ünsüzleri için anlamlı farklılıklar olduğu gözlemlenmektedir.

SESBİLGİSİNE YÖNELİK ARAŞTIRMALAR

TÜRK, ŞAYLI, ÖZSOY ve ARSLAN (2003)

Türkçede ünlülerin formant değerleri **F1**, **F2**, **F3** formantları çerçevesinde incelenerek, ünlülerin formant özelliklerine dayalı olarak kendi içinde değerlendirilmiştir.

ÇİYİLTEPE ve ORBERK (2009)

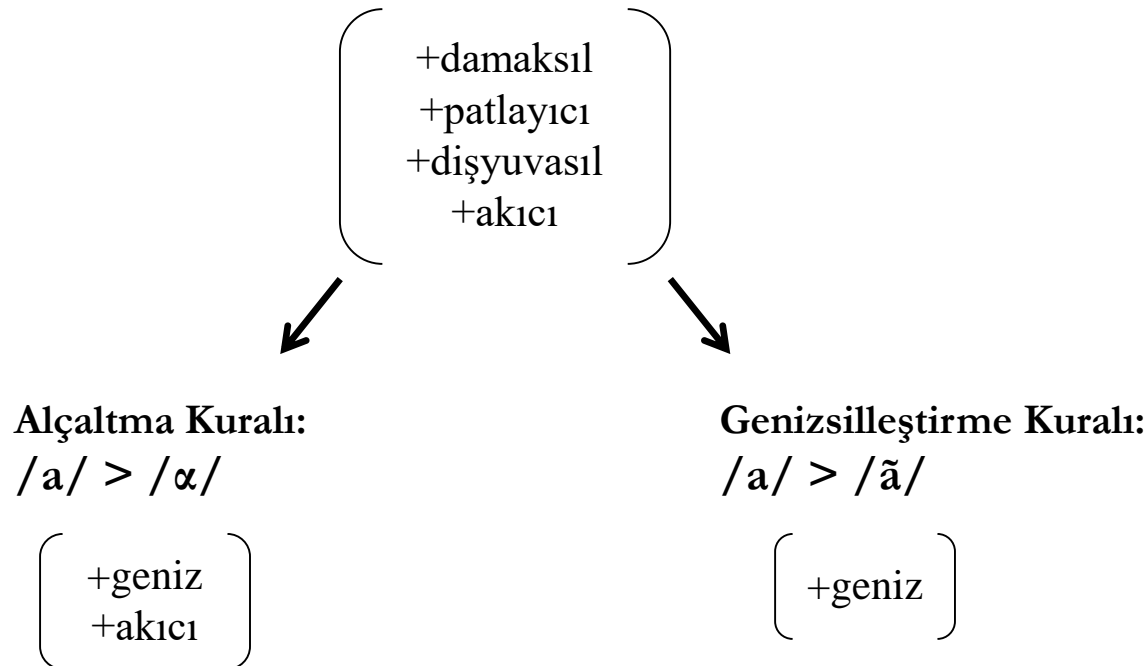
Türkiye Türkçesinin ünlülerine ilişkin bölgesel formant haritasının oluşturulması hedeflenmiş, Doğu Anadolu Bölgesi ve İç Anadolu Bölgesine ait konuşuculardan toplanan veriler doğrultusunda **F0**, **F1**, **F2** formantlarının dağılımsal özellikleri araştırılmıştır.

ÇİYİLTEPE, BEKAR ve ERGENÇ (2009)

Türkiye Türkçesindeki ünlülerin “**ünlü-ünsüz, ünsüz-ünlü, ünsüz-ünlü-ünsüz**” dizimi temel alınarak, Karadeniz, Doğu Anadolu, Ege ve İç Anadolu Bölgelerine ait konuşuculardan toplanan veriler doğrultusunda, **F0**, **F1**, **F2** formantlarının dağılımsal özellikleri ve diğer diller arasındaki farklılıkları ortaya konmuştur.

Özsoy, Türkçedeki seslerin oluşumu ve Türkçenin ses yapısının genel özelliklerinin incelendiği (2004)'teki araştırmasında, Türkçede parçalı sesbirimler ve parçalarüstü sesbirimlere ilişkin ayrıntı betimlemeler yapmaktadır.

Örneğin açık arka /a/ ünlüsü için;

SESBİLİME YÖNELİK ARAŞTIRMALAR

KOPKALLI-YAVUZ (1999)

Türkçede /v/ sesinin sürtünmeli bir ses olmadığı, dudak-diş ile üretilen daralmalı bir ses olduğu savunulmaktadır.

KOPKALLI-YAVUZ (2001)

Bu araştırmada ise, Türkçede /a/ sesinin geniş ortadil ünlüsü olmadığı, yarı açık ortadil ünlüsü olduğu savunulmaktadır.

BEKAR (2008)

Türkçede /l/ ve /t/ ünsüzlerinin sözcüğün son sesleminde öndamaksıl /a/ ünlüsü ile konumlandığında, dizimsel etkileşim sonucu ortaya çıkan aykırı görünümleri tartışılmaktadır.

FİDAN (2002)

- » Türkçede ezgi örüntüsünün tümce türlerine göre değişimlerini incelemiş, tümce türlerini *biten ezgi*, *süre ezgi* ve *soru ezgisi* çerçevesinde yorumlamıştır. Soru ezgisi, Evet/Hayır soru öbekleri ve NE-Kim soru öbekleri açısından incelenmiştir.

FİDAN (2004), FİDAN (2007)

- » Türkçe ezgi örüntüsüne göre, *ad*, *eylem* ve *varoluşsal tümcelerde*, sözcenin başlangıç değerlerinin ortalamaları bitiş değerlerine göre daha yüksek olduğu savunulmaktadır.
- » Fidan (2007)'de, *duygudurum* değişimlerine bağlı olarak ezgi örüntülerindeki farklılıkların neler olduğunun, soru-yanıt edimsöz çiftleri kullanılarak belirtilmesi gerektiğini öne sürmektedir.

ERGENÇ ve FİDAN (2008)

» Normal dil gelişimi gösteren sağlıklı çocuklarda, alıcı dil yaşının yükselmesine paralel olarak **bürünsel algı düzeyi** artmıştır. Alıcı dil yaşı ortalamaları, Down Sendromu özelliği gösteren çocuklardan daha yüksek olan Yüksek İşlevli Otizm özelliği gösteren çocukların, algı düzeyleri daha düşük çıkmıştır.

DUYGUDURUMLARI	GENEL DAĞILIM	
	Tümce Sayısı	%
Kızgın	6	37,5
Neşeli	3	18,75
Nötr	3	18,75
Endişeli	1	6,25
Şaşkın	3	18,75
TOPLAM	16	100

ÖZGE (2003)

- » Belirli tümce konumlarının belirli edimsel işlevler taşıması sonucu, ezginin (prozodinin) bilgi yapısının tek yapısal ifadesi olduğu ezgi tabanlı bir yaklaşımla değiştirilebileceği savunulmaktadır.
- » Bilgi yapısal birimler, belirli ezgi yapılarına taşıyan öbeklerle ilişkilendirilmektedir.
- » Çalışmada, odaklı birimleri, H^* , $L+H^*$, H^*+L , L^* perde vurguları ile ifade edilmektedir.

BOZŞAHİN ve GÖKSEL (2008) - ÖZGE ve BOZŞAHİN (2008)

Ezginin sözdizim ve edim kuramları arasındaki ilişkisi;

- » **B sonlu ezgi yapıları** beklenti tümceleri için,
- » **A sonlu ezgi yapıları** bildirim sözceleri için,
- » **B vurgusu** yüklem içeren bir öbekte doğruluk durumunu belirten tümce,
- » göndergesel olarak **B vurgusu** içeren bir öbekte yükleme görülmektedir.

B vurgusu

A vurgusu

AB vurgusu

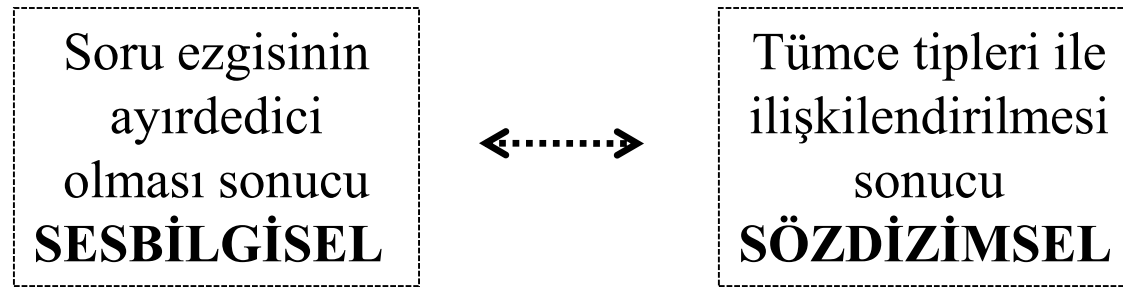
BA vurgusu

Perde Vurguları

H*, L+H*, H*+L, L*

GÖKSEL, KELEPİR ve ÜNTAK-TARHAN (2008)

ÜNTAK-TARHAN (2008)

- » Basit bildirim tümcelerinde **belirtme durumunda**, söylemle bağlantılı olan nesnelere ile yer ve zaman belirteçlerinin sıralaması araştırılmaktadır.

IVOSEVIC (2009), IVOSEVIC (2008-)

Türkçede sözdizimsel belirsizliğin giderilmesinde bürünsel sınırın etkisi

- » Ezgi Öbeği sınırının sözdizimsel açıdan anlam bulanıklığı taşıyan tümcelerin yapısı hakkında bilgi taşıdığını,
- » Tümcelerin algılanmasında sorun giderici rol üstlendiğini göstermektedir.
- » Sözdizimsel açıdan anlam bulanıklığı taşıyan tümceler, *ilgi tümceciği* ve *belirteç ve ilgi tümcecikleri* olan tümceler çerçevesinde incelenmektedir.

Türkçede bürün, **AM Modeli** (Autometrical Segmental Model) çerçevesinde;

En büyük birim **EzgÖ**, değişik anlamları taşıyan **sınırsal yüksek H%**, **düşük L%**, **daha küçük AraÖ**, **öbeksek yüksek H-**, **düşük L-**

KAYNAKÇA

- Başkan, Ö.** (1955). *Fonemik Dilde Kıstaslar Meselesi*. İstanbul Matbaası. İstanbul.
- Üçok, N.** (1951). *Genel Fonetik (Ana Çizgileri)*. İbrahim Horoz Matbaası. İstanbul.
- Selen, N.** (1979). *Söyleyiş Sesbilimi, Akustik Sesbilim ve Türkiye Türkçesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 454.
- Demircan, Ö.** (1979). *Türkiye Türkçesinde Ses Düzeni, Türkiye Türkçesinde Sesler*. TDK Yayınları.
- Ergenç, İ.** (1989). *Türkiye Türkçesinin Görevsel Sesbilimi*, Engin yay., Ankara.
- Tekin, T.** (1995). *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*. Simurg Yayınları/Türk Dilleri Araştırma Dizisi.
- Ergenç, İ.** (1995). *Konuşma Dili ve Türkçenin Söyleyiş Sözlüğü*, Multilingual Yay., İstanbul.
- Fidan, D.** (2002). Türkçede Ezgi Örüntüleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özge, U.** (2003). A tune based account of Turkish information structure. ODTÜ Enformatik enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Fidan, D.** (2007). Türkçe ezgi örüntüsünde duygudurum ve söz edimi görünümü. Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Bozşahin, C. ve Göksel, A.** (2008). Türkçede Ezgi: Sözdizim ve Edimle İlişkisi. 21. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri (10-11 Mayıs, 2007). (yay. M. Aksan ve Aksan Y.). Mersin Üniversitesi Yayınevi.
- Ivosevic, S.** (2009). Sözdizimsel belirsizliğin giderilmesin bürünsel sınırların rolü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bekar, P.İ.** (2010). Şizofrenlerin sözlü metinlerinde duygudurum görünümleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.